
ЛИТВИНЕНКО І.Ю.,
кандидат педагогічних наук,
асистент, кафедра «Англійська
мова в судноводінні»,
Херсонська державна морська
академія, м. Херсон, Україна

ПОДОЛАННЯ МОВНО- ПСИХОЛОГІЧНОГО БАР'ЄРУ ЯК ПЕРЕДУМОВА УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОРЯКІВ

У статті проаналізовано питання подолання мовно-психологічного бар'єру як передумова успішної професійної діяльності моряків. Вивчено теоретичну базу мовно-психологічних бар'єрів. Визначено поняття «психологічного» та «мовно-психологічного» бар'єрів. Охарактеризовано найтиповіші результати мовно-психологічного бар'єру серед моряків. Перераховано негативні чинники спілкування в морській сфері. Проаналізовано соціально-перцептивні психологічні помилки у спілкуванні серед моряків. Встановлено умови та шляхи подолання мовно-психологічного бар'єру серед морського колективу.

Ключові слова: мовно-психологічний бар'єр, чинники, соціально-перцептивні психологічні помилки, спілкування.

В статье проанализированы вопросы преодоления культурно-психологического барьера как предпосылка успешной профессиональной деятельности моряков. Изучено теоретическую базу культурно-психологических барьеров. Определено понятие «психологического» и «культурно-психологического» барьеров. Охарактеризованы типичные результаты культурно-психологического барьера среди моряков. Перечислены негативные факторы общения в морской сфере. Проанализированы социально-перцептивные психологические ошибки в общении среди моряков. Установлены условия и пути преодоления культурно-психологического барьера среди морского коллектива.

Ключевые слова: культурно-психологический барьер, факторы, социально-перцептивные психологические ошибки, общение.

The article analyzes the issues of negotiation linguistic and psychological barriers as a factor for a successful professional sailors activities. It was studied the theoretical basis of cultural and psychological barriers. It was distinguished the concept of "psychological" and "cultural and psychological" barriers. The psychological barrier is meant scientists as an internal obstacle that arises in and causes the appearance of adverse mental conditions that make it difficult to achieve this goal. The linguistic and psychological barriers as obstacles that hinder the achievement of mutual understanding between people and manifested in the inadequate situation of passivity or, conversely, excessive activity of the subject, which prevents the performance of certain tasks. We characterized the typical results of the cultural and psychological barrier among sailors. It was listed negative communication factors in the marine sphere. It was analyzed the socio-psychological perceptual error in communication among sailors. It was characterized the conditions (creation of a favorable psychological climate for dialogue; definition of context before any communication; regardless of the results of resolving conflicts desire not to destroy the relationship) and ways (constructive and deconstructive) to overcome linguistic and psychological barriers among the Maritime crew.

Key words: *cultural and psychological barriers, factors, socio-psychological perceptual errors, communication.*

Сучасний етап розбудови нашого суспільства, зміни, які відбуваються в економічній, соціально-політичній сферах України, визначають актуальність та соціальну значущість проблеми професійної успішності й конкурентоспроможності на ринку праці фахівців усіх професій, а саме моряків.

Професійна успішність молодого мореплавця, можливості працевлаштування та подальшого професійно-особистісного зростання значною мірою зумовлюються якістю його фахової підготовки. Тому одним із важливих напрямів професійної освіти для моряків є збільшення уваги щодо формування уміння долати мовно-психологічні бар'єри в «змішаному» екіпажі, оскільки психологічний бар'єр є одним із факторів, який перешкоджає виникненню психологічної готовнос-

ті до професійної діяльності, ускладнює процес практичного застосування отриманих знань, сприяє розвитку пасивності в оволодінні професійно значущими якостями та вміннями.

В залежності від підходу до розуміння сутності явища «бар'єр» науковці досліджують різні його аспекти. Так, існують численні праці, присвячені дослідженню психологічних бар'єрів в загальному значенні (С.І. Архангельський, Л.І.Божович, А.Н.Леонт'єв, А.Н.Лук, А.Маслоу, Б.Д.Паригін, А.В.Шевирев); певні дослідження вивчають настанову як бар'єр (Г.Г.Гранік, Р.М.Грановська, С.Л. Рубінштейн, А.Н. Самсонова, Д.Н.Узнадзе); окремі роботи розглядають особливості бар'єрів творчості (І.Ф.Бурганова, Ф.Г. Вафін, К.Х. Карамова, Ю.С.Крижанська А.І.Сафіна); бар'єри соціалізації (Л.І.Божович, Л.С.

Виготський, М.Р. Гінзбург, О.Є. Єльнікова, К.К. Левін, Д.І. Фельдштейн); емоційні бар'єри (В.А. Бодров, Л.П. Гримак, Р.С. Лазарус, Н.І. Наєнко, С.Л. Рубінштейн, В.В. Суворова, Л.Б. Філонов); сенсові бар'єри (Л.І. Божовіч, М.С. Неймарк, Г.С. Фрумова) та інші аспекти [5; с. 34].

Але теоретична й практична актуальність теми дослідження обумовлена відсутністю в сучасній психології системних досліджень щодо характеристик особливостей мовно-психологічних бар'єрів у професійній діяльності моряків.

Недостатня розробленість теорії мовно-психологічних бар'єрів у професійній діяльності моряків і їхня значимість для практики визначили вибір теми статті. Мета роботи полягає в тому, щоб дослідити мовно-психологічні особливості бар'єрів, визначити чинники, що впливають на їх виникнення та шляхи їх подолання у процесі професійного становлення моряків.

Психологічний бар'єр розуміється науковцями [2], [6] як внутрішня перешкода, яка виникає в діяльності та зумовлює появу несприятливих психічних станів, що ускладнюють досягнення поставленої мети. Т.І.Вербицька [1, с. 23] розглядає **психологічний бар'єр** як психічний стан, який виявляється у нездатності оцінювати те, що відбувається, контролювати власні емоції, психічні процеси, властивості.

Робота в міжнародних крьюінгових компаніях і серед «змішаного» екіпажу призводить до мовного бар'єру, який в свою чергу створює психологічну перешкоду.

Б.Д. Паригін виділяє мовно-психологічний бар'єр як перепони, що заважають досягненню взаєморозуміння між людьми та проявляються в неадекватній ситуації пасивності чи, навпаки, надмірної активності суб'єкта, що

перешкоджає виконанню ним тих чи інших завдань [3, с. 22].

Виникнення мовно-психологічних бар'єрів пов'язане із такими особистісними характеристиками як тривожність, неадекватна самооцінка, спрямованість особистості, ціннісні орієнтації, які не відповідають завданням та змісту діяльності.

Серед представників морської сфери цей бар'єр являється одним із найрозповсюджених і проявляється як сформована на підставі попереднього досвіду негативна установка, розбіжність інтересів партнерів спілкування тощо. Усувають переорієнтацією уваги з особистості на роботу, оптимістичним прогнозуванням подальшої діяльності. Найтиповішими результатами мовно-психологічного бар'єру серед моряків є розбіжність настанов між рядовим та офіцерським складом; боязнь нового «змішаного» екіпажу; звуження функцій спілкування (переважає інформаційна, залишаються поза увагою соціально-перцептивні, комунікативні функції); негативна установка до молодих фахівців морської справи (упереджене ставлення офіцерів до курсантів або щойно прибувших моряків); боязнь професійних помилок (дисциплінарні порушення, виконання професійних обов'язків тощо); наслідування (молодий фахівець морської справи наслідує манери спілкування та роботи іншого, не враховуючи власної індивідуальності та обов'язків).

Процес комунікації може мати негативний результат, якщо супроводжуватиметься почуттями образи, ворожості, відчуження. Найчастіше їх зумовлюють такі чинники:

1. Відмінності між мовним і немовним (невербальним) спілкуванням. Учені стверджують, що тільки 7% інформації має зміст сказаного, 55%

передається на невербальному рівні (мімікою, жестами), 38% — якісними характеристиками голосу (висота тону, тембр). У процесі спілкування невербальні засоби реалізуються поза контролем свідомості, імпульсивно. Тому сказане не завжди тотожне тому, що демонструється поведінкою.

Так, морський офіцер може говорити про доброзичливе ставлення до курсанта, але поводитися при цьому нервово, відчужено. На цій підставі ймовірні сумніви останнього у його щирості.

Під час взаємодії слід зважати на засоби і манеру спілкування, своєчасно виправляти помилки та розбіжності. Дисгармонія між словами, реліками, мімікою, жестами, рухами тіла нерідко вирішально впливає на його перебіг і результат. Зауваживши розбіжності в словах, поведінці співрозмовників, доцільно доброзичливо підкреслити не самі розбіжності, а своє сприйняття їх.

2. Прихований контекст спілкування. У процесі професійної взаємодії людина не завжди усвідомлює свої відчуття, думки, бажання. Не висловлюючи конкретно своїх занепокоєнь, рідко отримує адекватну відповідь. Серед «змішаного» екіпажу така ситуація ускладнюється нерозумінням моряком того, що з ним коїться, недостатнім усвідомленням своїх прагнень, бажань, побоювань, обов'язків. Тому в іншому разі спілкування породжуватиме образи, роздратування, хибну поведінку, ускладнення конфлікту [4; с. 79].

На психіку мореплавця впливає і психологія тієї соціальної групи, у якій він працює. Позитивний або негативний досвід, взаємовідносини з іншими членами екіпажу формують відповідну систему внутрішніх установок особистості щодо колективу, праці.

Аналіз уявлень про природу особистості, соціально-психологічна неможливість людини жити й розвиватися поза суспільством, у нашому випадку на судні серед «змішаного» екіпажу, вимагає актуалізації основних механізмів і рушійних сил об'єктивного зв'язку, що діє між моряками. Передусім, такий взаємозв'язок акумулюється у спілкуванні та взаємодії і через них здійснюється, відтворюючи реалії соціального буття.

Отже, оцінюючи можливість активізації діяльності особистості, слід враховувати найсуттєвіші, принципово важливі характеристики комунікативного потенціалу особистості: динамічність (здатність змінюватися), адекватність цілям і завданням процесу спілкування, його необхідність у реалізації за будь-яких проявів: від самосвідомості до практичних дій через поведінку. За відсутності умов для реалізації комунікативного потенціалу індивіда в останнього спостерігається зниження потенційних можливостей, руйнування статусно-рольової актуалізації особистості в соціальній групі, втрата відчуття індивідом соціальної реальності, деперсоналізація та ізоляція особистості за формальної наявності потенціалу й видимості благополуччя впродовж певного часу.

Говорячи про потенційні комунікативні можливості особистості, маємо на увазі бажання індивіда самовиразитися серед собі подібних, самоутвердитися, оптимізувати процес соціально-психологічного відображення, виходячи із своїх індивідуальних, психофізіологічних, соціально-психологічних властивостей. Ідеться, таким чином, про змістовий аспект комунікативного потенціалу особистості.

Психологічні помилки у спілкуванні серед моряків можуть бути спричинені такими соціально-перцептивними

викривленнями:

- судження про людину за аналогією з собою (несвідоме перенесення на інших власних якостей, переживань);
- “ефект ореолу” (вплив загального враження про співрозмовника на сприймання й оцінку окремих якостей і проявів його особистості);
- “ефект стереотипізації” (накладення на сприймання індивіда стереотипів, узагальненого образу класу, групи, національностей);
- “ефект інерційності” (тенденція до збереження одного разу створеного уявлення про людину);
- “ефект послідовності” (вплив на сприймання послідовності одержання відомостей про людину).

Нами було виявлено, що на професійну компетентність впливають соціально-економічні проблеми розвитку України та її флоту, процеси реорганізації, умови контрактів, міжособистісні стосунки, незадоволеність особистісних потреб в умовах контрактів, психологічна культура. Недостатньо сформованими елементами психологічної культури є рівень знань іноземної мови, навички безконфліктного спілкування у колективі, та психічної саморегуляції поведінки в складних умовах.

Виявлено, що з вислугою років, з віком відбуваються певні зміни у професійній самосвідомості моряків. Стався зсув у системі цінностей, відбулась трансформація у них показників зазначеної свідомості із суспільно орієнтованих на вузько особистісні; певним

чином підсилилося прагнення до професійного самовдосконалення, у тому числі і вдосконалення мовних навичок, характерною стала невпевненість у своєму професійному майбутньому. Напружує ситуацію високий рівень конкуренції на ринку праці.

Умовами подолання мовно-психологічного бар'єру серед морського колективу є: створення сприятливого для спілкування психологічного клімату; визначення контексту до того, як встановлена будь-яка комунікація; незалежно від результатів вирішення протиріч прагнення не зруйнувати відносини.

За даними психологічних досліджень [3], моряки долають свої мовно-психологічні бар'єри двома принципово різними способами:

конструктивним (трансформацією смислових структур і переходом на більш високий рівень розвитку);

деструктивним (психологічним захистом, відмовою від продуктивного вирішення критичних ситуацій, зняттям емоційної напруги, що призводить до регресу особистості та негаряди в професійній діяльності).

Проведені дослідження не вичерпують всіх аспектів проблеми подолання мовно-психологічного бар'єру як передумови успішної професійної діяльності моряків, а перспективними напрямками подальших досліджень можуть стати наступні аспекти: психологічний відбір кандидатів на навчання у морехідні навчальні заклади та на роботу за контрактом; показники рівнів сформованості знань іноземної мови абітурієнтів морських закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вербицька Т.І. Педагогічні умови подолання психологічних бар'єрів у студентів в процесі вивчення іноземної мови: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.08 / Вербицька Тетяна Ігорівна. – Калінінград, 2003.
2. Дорошенко, Л.І. Зотова, В.Н. Лавриненко и др. Психология и этика делового общения: Учебник для вузов / Под ред. Проф. 5. - 324с.
3. Карамова К. Х. Педагогічні умови та бар'єри творчої самореалізації студентів у навчанні на художньо-графічних факультетах: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.01 / Карамова Клара Хакимівна. – Казань, 2002.
4. Кулакова М.В. Особистісно орієнтовані взаємовідносини як педагогічна умова формування готовності до професійної діяльності у майбутніх фахівців у вищих морських навчальних закладах // Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова / Укл. П. В. Дмитренко, Л. Л. Макаренко. - Випуск LX (60). - К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. - С. 78-82.
5. Подимов М. А. Психологічні бар'єри в професійній діяльності вчителя: дис. ... доктора псих. наук: 19.00.07 / Подимов Микола Анатолійович. – М., 2009.
6. Шакуров Р.Х. Барьер как категория и его роль в деятельности // Вопросы психологии. - 2001. - №1. - С. 3-18.

TRANSLITERATION OF RESOURCES:

1. Verbytska T.I. Pedagogichni umovy podolannia psykhologichnykh barrieriv u studentiv v protsesi vyvchennia inozemnoii movy: dys. ... kandydata ped. nauk: 13.00.08 / Verbytska Tetiana Igorivna. – Kaliningrad, 2003.
2. Doroshenko L.I., Zotova V.N., Lavrinenko E.P. Psikhologiya i etika delovogo obschenia: Uchebnik dlia vuzov / Pod red. Prof. 5. - 324с.
3. Karmakova K.X. Pedagogichni umovy ta bariery tvorchoi samorealizatsii studentiv u navchanni na khudozhnio-graphichnyh facultetah: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.01 / Karamova Klara Hakimivna. – Kazan, 2002.
4. Kulakova M.V. Osobystisno orientovani vzaiemovidnosyny iak pedagogichna umova formuvannia gotovnosti do profesiinonii diyalnosti u maibutnikh fahivtsiv u vyschykh morskyykh navchalnyh zakladah // Naukovi zapysky: Zbirnyk naukovuh statei Nitsionalnogo pedagogichnogo universytetu imeni M.P. Dragomanova / Ukl. P. V. Dmytrenko, L. L. Makarenko. - Vypusk LX (60). - K.: NPU imeni M. P. Dragomanova, 2005. - s. 78-82.
5. Podimov M. A. Psykhologichni bariery v profesiinii diyalnosti vchytelia: dys. ... doktora psykh. nauk: 19.00.07 / Podimov Mukola Anatoliiovych. – M., 2009.
6. Shakurov R.X. Barrier kak kategorija I ego rol v deyatelnosti // Voprosy psikhologii. - 2001. - №1. - S. 3-18.